

DE KRACHT VAN AGRESSIE

'De weg van het midden' noemen boeddhisten het: je laat het water zijn weg zoeken, leidt het in gewenste banen en stelt pas je grenzen wanneer het nodig is. Deze visie was voor Jan Ruigrok en Hans Oostrik (KPC Groep) een leidraad voor het ontwikkelen van agressie-management in het onderwijs. Door bestaande theorieën te koppelen aan de lespraktijk van alledag zochten beiden naar wegen om op een goede manier om te gaan met agressie van leerlingen en onszelf, zonder de grenzen te overschrijden.

Omgaan met agressie lijkt op watermanagement, vinden Hans Oostrik en Jan Ruigrok van KPC Groep. "Waterstromen nemen soms buitenproportionele vormen aan en pas wanneer het water over de winterdijken klotst, stellen we dijkbewaking in. Agressief gedrag in het onderwijs en in het dagelijks leven vereist dan ook dezelfde managementtechnieken: er gebeurt iets waar we onrustig van worden, maar we treden er pas tegenop wanneer er plotseling dat voorval is dat het water over de dijk doet lopen. Wil je agressie beheersen, dan moet je je afvragen welke processen daarbij een rol spelen en hoe je deze in gewenste banen kunt leiden. Agressie is immers als water: een onmisbare levensbron, maar je kunt er ook in verdrinken."

Geweld op school

Agressie in het onderwijs is niets nieuws. Elke school heeft immers wel eens te maken met leerlingen die in meer of mindere mate agressief gedrag vertonen. Wel lijkt het erop alsof die agressie vandaag de dag steeds moeilijker is te hanteren. Alle media-aandacht kan de indruk wekken dat er sprake is van onhandelbare, door ouders verwende en door consumptiedwang opgezweepte agressieve leerlingen. Wanneer ze niet direct hun zin krijgen, zijn ze bereid de zwaarste middelen in te zetten. Soms op ingrijpende wijze: fysiek geweld tegen leeftijdgenoten, docenten en gebouwen of al dan niet anonieme bedreigingen aan het adres van de schoolleiding.

Eind maart van dit jaar namen meer dan 900 betrokkenen uit het onderwijsveld in de Utrechtse Jaarbeurs deel aan het congres 'De kracht van agressie', georganiseerd door KPC Groep. Uit onderzoekscijfers die daar werden gepresenteerd, bleek dat ruim de helft van de docenten in het voortgezet onderwijs in het afgelopen jaar werd geconfronteerd met agressieve leerlingen, ouders of collega's. Opvallend was dat 40% van de docenten aangeeft (verbaal) agressief te zijn benaderd door collega's. Van alle docenten in het praktijkonderwijs had maar liefst 94% te maken met agressie, in het vmbo was dat 63%. In de meeste gevallen (40%) ging het om verbale agressie door leerlingen. Fysieke bedreiging vond minder plaats, maar de percentages zijn nog altijd aanzienlijk: 11% van de docenten is het afgelopen jaar fysiek bedreigd door leerlingen en 9% is bedreigd door ouders. In het vmbo is de situatie ernstiger: daar heeft 20% van de leerkrachten zich het afgelopen jaar fysiek bedreigd gevoeld door leerlingen. Voor de helft van de docenten die het afgelopen jaar met agressie is geconfronteerd, nam dat onaanvaardbare proporties aan. Zestig procent van hen geeft aan dat hun welbevinden er onder te lijden had. Docenten voelen zich na agressieve confrontaties gesteund door collega's en schoolleiding en het overgrote deel van hen zegt dat zij in staat zijn effectief te handelen bij agressief gedrag van leerlingen. Over het schoolbeleid zijn de meningen verdeeld: 57% vindt dat er op school sprake is van een ad-hoc beleid en 80% meldt dat er geen draaiboek beschikbaar is in geval van ernstig geweld.

Grenzen

Agressie heeft te maken met het aantasten van grenzen. Grenzen die de emotionele ruimte afbakenen, maar vaak alleen maar zichtbaar worden als ze worden overschreden. Je bouwt een huis, zet er een hek omheen, plaatst een bordje met 'verboden toegang', schaft een waakhond aan en geeft hem een lange lijn waarmee hij tot buiten de poort kan komen. Jan Ruigrok: "De leraar die ogenschijnlijk niets merkt van de onrust in zijn klas tot hij na twintig minuten woedend zijn frustraties op de verbaasde leerlingen afreageert, heeft hen de kans gegeven ver over zijn grenzen heen te gaan. In zo'n geval zou het beter geweest zijn meteen in te grijpen op het moment dat hij dacht: 'Wil ik dit eigenlijk wel?' Dat was het moment dat de leerlingen tegen zijn grenzen aan liepen. Dat was ook het moment waarop de leraar nog zonder emoties corrigerend had kunnen optreden. Hoe langer de overschrijding duurt, hoe meer de agressie oploopt. Waarschuwingssignalen kunnen dus voorkomen dat iemand je territorium bedreigt of – nog erger – binnendringt. Het cruciale moment (tolerantiepoint) is het moment dat je je - net als de leraar – afvraagt of je dit wel wilt. Een intern signaal dat aangeeft dat de tolerantiegrens wordt overschreden, een signaal om door te geven naar buiten. Gebeurt dit niet, dan is voor de ander niet duidelijk dat hij een verboden territorium binnendringt. Juist op zo'n moment kan de vulkaan tot uitbarsting komen en dreigt het gevaar dat situaties volkomen uit de hand lopen.

Geweld en agressie

De media doen het voorkomen alsof agressie bijna synoniem is aan geweld. Of dat agressie per definitie slecht en problematisch is. Ruigrok is het daar niet mee eens: "Geweld en agressie zijn geen synoniemen. Agressie is op zichzelf neutraal, een kracht die bij mensen hoort. Agressie is ook niet per definitie slecht. Van belang is juist dat je de energie die agressie veroorzaakt, gebruikt en positief laat werken. Als een leerling agressief gedrag vertoont, gaat het meestal om een signaal waarmee zo'n leerling aangeeft op een andere manier behandeld te willen worden. Daarom moet je daarover in gesprek gaan, want met repressief optreden los je niets op. Wanneer je agressie beschouwt als een signaal waarmee iets constructiefs is te ondernemen in plaats van een aanval op de persoon van de docent, dan is daar heel veel mee gewonnen. Dat biedt de rust die nodig is om effectief te handelen." Trainers als Ruigrok en Oostrik weten uit eigen ervaring maar al te goed hoe lastig en kwetsbaar je als leraar bent. "Ondanks het feit dat docenten vaak veel meer mogelijkheden hebben dan ze in eerste instantie denken, moet je ook erkennen dat je uiteindelijk niet alles in de hand kunt hebben."

Omgaan met agressie

Tijdens trainingen confronteren Ruigrok en Oostrik docenten met drie manieren van omgaan met agressie: de leerling is een probleem, ik heb een probleem of de leerling heeft een probleem. Over het algemeen zijn deelnemers aan deze trainingen geneigd de leerling als het probleem te beschouwen. Maar zo'n zienswijze biedt weinig mogelijkheden om constructief met agressie om te gaan. Jan Ruigrok: "Door te achterhalen waarom een leerling zich agressief gedraagt, kun je misschien iets doen aan de oorzaak van het storend gedrag. Ben je bovendien bereid te erkennen dat je zelf ook een probleem hebt, dan kun je met behulp van je eigen gedrag de situatie beïnvloeden door adequater te reageren. Daarom is het heel zinnig om je af te vragen hoe je op de agressie van anderen reageert en je eigen denkproces aan een nauwkeurige analyse onderwerpt. Wanneer je dus als docent zoekt naar manieren om iets te doen met agressief gedrag van leerlingen, is niet alleen hun gedrag aan de orde, maar ook dat van jezelf als docent."

LEREN OMGAAN MET AGRESSIE

Om te leren omgaan met agressie verzorgt KPC Groep al jaren trainingen voor docenten. Invalshoek bij deze trainingen is: de deelnemers bewust maken van hun reactie op agressie. Het programma van deze trainingen is interactief. De deelnemers werken vooral met voorbeelden uit de eigen praktijk. Voor meer informatie: h.oostrik@kpcgroep.nl of j.ruigrok@kpcgroep.nl. Beiden zijn auteurs van het boek 'Wie kiest er nou voor agressie?' Een praktisch boek voor docenten waarin een groot aantal mogelijkheden staan hoe ze kunnen leren omgaan met agressie en hoe ze escalatie van geweld kunnen voorkomen (f 41,50, ISBN 90-402-0101-3, ook te bestellen bij KPC Groep, afdeling Verkoop, telefoon 073 6247 247).